

Motion till riksdagen 2025/26:4074

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

med anledning av prop 2025/26:227 Bättre möjligheter att utreda brott av unga lagöverträdare och några andra processrättsliga frågor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare i de delar som avser 36 c §.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett tidsbegränsat förslag om utökade möjligheter att använda fler tvångsmedel mot barn under 15 år vid misstanke om vissa allvarliga brott (6 kap. 5§ Lag (2024:782) om förfarandet vid förverkande av egendom och åläggande av företagsbot) och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område i de delar som avser 5 kap. 3 §.
4. Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken i de delar som avser 23 kap. 8 a § och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en samlad översyn av hemliga tvångsmedel och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

För Miljöpartiet är det mycket angeläget att fler brott kan upptäckas och utredas, att brottsoffer får upprättelse och att barn skyddas från att utnyttjas av kriminella. Mot den bakgrunden ser vi positivt på många av de förslag som regeringen presenterar i propositionen. Det gäller bland annat de delar som stärker barns rättssäkerhet i rättsprocessen, utvidgad rätt till juridiskt biträde och ett förtydligande av rätten till offentlig försvarare vid bevistalan. Det är viktiga förbättringar som stärker barnets ställning och minskar risken för att barns rättigheter åsidosätts i rättsprocessen.

Samtidigt måste lagstiftning som berör barn leva upp till högt ställda krav på rättssäkerhet, proportionalitet och träffsäkerhet. Det gäller särskilt förslag som innebär till exempel frihetsberövande och utökade tvångsmedel. Enligt Miljöpartiets mening finns det i sammanhanget särskilt starka skäl att ifrågasätta de förslag som handlar om utökade möjligheter att använda beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn, förlängd tid för kvarhållande av barn vid kroppsbesiktning, att biometriska underlag ska få tas upp från barn i registrerings syfte samt att det ska införas ett tvångsmedel för kvarhållande av en grupp personer för identifiering. Gemensamt för dessa förslag är att de innebär mycket ingripande åtgärder mot barn som inte ens är straffmyndiga, utan att regeringen tillräckligt tydligt har visat att nyttan väger tyngre än intrånget.

Utökade möjligheter att besluta om vissa tvångsmedel mot barn och behov av tidsbegränsning

Redan idag är det möjligt att besluta om beslag, husrannsakan och kroppsvisitation mot barn som inte har fyllt 15 år. Regeringens förslag innebär alltså inte att helt nya tvångsmedel införs, men att kravet på särskilda skäl tas bort i fler situationer. Det kan ge de brottsbekämpande myndigheterna bättre förutsättningar att utreda brott och ingripa när barn utnyttjas i kriminella sammanhang, något som både Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten välkomnar.

Samtidigt innebär förslaget att den särskilda skyddströskel som hittills har gällt för barn under straffbar ålder sänks. Det är därför viktigt att framhålla att en sådan förändring måste tillämpas med stor återhållsamhet. När det gäller så ingripande åtgärder som att få sitt hem genomsökt eller sin kropp visiterad måste barnets bästa och en återhållsam bedömning väga tungt. Även om lagstiftningen ger utökade möjligheter får det inte leda till att tvångsmedlen används rutinmässigt mot barn.

Remissutfallet visar också att frågan kräver noggranna avvägningar. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget, däribland Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, flera tingsrätter och Hovrätten för Västra Sverige. samtidigt har vissa domstolar pekat på behovet av tydliga skyddsgränser. Malmö tingsrätt anser att skälen för förändringen är övertygande, men förordar att kravet på särskilda skäl behålls och att det i stället tydliggörs i lagtexten när sådana skäl ska anses finnas. Svea hovrätt framhåller att tvångsmedel mot barn även fortsättningsvis ska användas restriktivt och att särskild vikt måste läggas vid proportionalitetsbedömningen. Barnombudsmannen, Justitiekanslern och Justitieombudsmannen anser att dagens reglering i tillräcklig grad medger att dessa tvångsmedel kan riktas mot barn under 15 år vid misstanke om allvarliga brott. Vidare varnar UNICEF Sverige för att förslaget kan drabba icke brottsmisstänkta barn, exempelvis syskon, och Civil Rights Defenders framhåller att barn är särskilt sårbara för integritetsintrång och att förslaget riskerar att leda till stigmatisering och förstärkt kriminell identitet hos barn.

Miljöpartiet har förståelse för de brottsbekämpande myndigheternas behov av ändamålsenliga verktyg, inte minst för att kunna skydda barn från att utnyttjas av äldre kriminella och för att kunna säkra bevis eller återställa egendom till brottsoffer. Men just eftersom åtgärderna riktas mot barn som inte har uppnått straffbar ålder måste tillämpningen präglas av noggrannhet, proportionalitet och restriktivitet. Vi anser därför att de utökade möjligheterna bör tidsbegränsas och följas upp. Regeringen har inte föreslagit någon sådan begränsning, men eftersom det rör sig om ingripande åtgärder mot barn under 15 år bör lagstiftningen inte gälla längre än nödvändigt. En tidsbegränsning, förslagsvis till fem år, skulle skapa bättre förutsättningar för att pröva om reformen faktiskt leder till att barn skyddas från att utnyttjas i allvarlig brottslighet och om åtgärderna används på ett rättssäkert och proportionerligt sätt. Regeringen bör därför återkomma med ett tidsbegränsat förslag och säkerställa att reformen utvärderas noggrant. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Förlängd tid för kvarhållande vid kroppsbesiktning är otillräckligt underbyggt

Enligt dagens ordning får barn under 15 år hållas kvar i högst tre timmar för att genomföra kroppsbesiktning i brottsutredande syfte. Regeringens förslag innebär att barn kan hållas kvarhållas i ytterligare upp till sex timmar om det finns synnerliga skäl.

Frågan gäller alltså inte om en sådan möjlighet ska införas, utan om den tid som barn får hållas kvar ska förlängas.

Om polisen inte klarar att genomföra kroppsbesiktning inom dagens tidsramar bör utgångspunkten vara att se över resurser, organisation och prioritering, inte att ge myndigheterna utökade möjligheter att hålla kvar barn längre.

Flera remissinstanser ifrågasätter också om behovet av förlängningen verkligen är visat, bland annat Svea hovrätt. Barnombudsmannen anser att polisen och sjukvården bör kunna organisera sig så att en kroppsbesiktning kan genomföras inom den nuvarande tidsfristen. UNICEF Sverige efterlyser en tydlig barnkonsekvensanalys och menar att proportionalitetsbedömningen är otillräcklig. Rädda Barnen pekar på att motivet bakom förslaget snarare verkar vara bristande resurser än ett verkligt behov av ny lagstiftning, medan Institutet för mänskliga rättigheter betonar att ett sådant kvarhållande är ett frihetsberövande som enligt barnkonventionen endast får användas som en sista utväg och under kortast möjliga tid. Även ECPAT Sverige varnar för att förslaget innebär ytterligare inskränkningar i barns rörelsefrihet utan att det visats varför problemet inte i stället bör lösas genom ökade resurser. Miljöpartiet delar remissinstansernas uppfattning, barn ska inte bära kostnaden för myndigheters bristande kapacitet.

Barn ska inte registreras i polisens register

Polisen har idag möjlighet att ta upp exempelvis video, röstprov och handstilsprov från barn under 15 år i brottsutredande syfte, om det finns särskilda skäl. Regeringens förslag öppnar för att biometriska uppgifter från barn ska få registreras i polisens biometriregister över misstänkta och, efter bevistalan, även i biometriregistret över dömda. Enligt förslaget ska detta kunna ske när barnet är skäligen misstänkt för ett brott med minimistraff om fyra års fängelse eller, efter lagakraftvunnen bevistalan, för brott med minimistraff om fem års fängelse.

Miljöpartiet gör en tydlig skillnad mellan biometriska underlag i brottsutredande syfte och biometriska underlag i registreringssyfte. Att i ett enskilt fall, under högt ställda krav, kunna ta upp vissa underlag för att utreda ett allvarligt brott är en sak. Att därifrån gå till att registrera barn som inte är straffmyndiga i polisens register över misstänkta eller dömda är något annat.

Registrering i biometriregister innebär ett långtgående och mer varaktigt integritetsintrång. Det riskerar också att stigmatisera barn som inte ens har uppnått

straffbar ålder, vilket även Rädda barnen framhåller. Särskilt allvarligt är detta när det gäller registrering efter bevistalan. Ett barn som inte är straffmyndigt ska inte behandlas som om det vore en dömd vuxen lagöverträdare.

Flera remissinstanser har också riktat tydlig kritik mot denna del av förslaget. Både Institutet för mänskliga rättigheter och ECPAT Sverige ifrågasätter om förslaget är förenligt med Europakonventionen och barnkonventionen. Civil Rights Defenders anser att det rör sig om ett oproportionerligt ingrepp i barns rätt till privatliv och integritet och betonar att biometriska uppgifter är särskilt känsliga personuppgifter. Miljöpartiet delar den bedömningen. Staten ska inte bygga ut registrering av barn på ett sätt som riskerar att få långvariga konsekvenser för deras framtid.

Rättssäkerheten får inte ge vika för kollektiva tvångsmedel

Regeringen föreslår ett nytt tvångsmedel som gör det möjligt att hålla kvar en grupp personer för identifiering, trots att det inte finns individuell misstanke mot var och en. Förslaget är avgränsat till allvarliga brott med ett minimistraff om fyra års fängelse och kvarhållandet ska som huvudregel få pågå i upp till en timme, eller ytterligare en timme om det är av synnerlig vikt för utredningen.

Till skillnad från flera av de andra förslagen i propositionen handlar detta inte om att utvidga en redan befintlig ordning, utan om att införa ett nytt tvångsmedel. Miljöpartiet anser att förslaget, trots de begränsningar regeringen föreslår, väcker allvarliga rättssäkerhetsfrågor.

När tvångsmedel används utan individuell misstanke ökar risken för godtycke och för en tillämpning som är eller uppfattas som diskriminerande. Det finns också en uppenbar risk för intrång i rörelsefriheten samt i mötes- och demonstrationsfriheten. Att åtgärden tar sikte på grupper gör den särskilt känslig ur ett rättsstatligt perspektiv. Liknande synpunkter lyfts av Civil Rights Defenders, Fryshuset, Justitiekanslern och Stockholms universitet. Miljöpartiet anser att de rättssäkerhetsrisker som följer av ett kollektivt tvångsmedel utan individuell misstanke väger för tungt. Att staten får större möjligheter att ingripa mot grupper av människor utan hänsyn till den enskildes handlande är ett steg i fel riktning.

Den samlade utvecklingen kräver en bred översyn

Flera remissinstanser, däribland Civil Rights Defenders, Fryshuset, JO, Malmö tingsrätt, Uppsala universitet och Advokatsamfundet, framhåller att regelverket om hemliga tvångsmedel och andra integritetskränkande befogenheter under senare år har blivit så omfattande och komplicerat att det är svårt att överblicka lagstiftningens konsekvenser för såväl enskilda som samhället i stort. Integritetsskyddsmyndigheten varnar på motsvarande sätt för att det sammantagna intrånget i den personliga integriteten kan bli större än vad varje enskilt lagförslag ger intryck av och efterlyser ett helhetsgrepp om integritetsfrågorna på det brottsbekämpande området.

Miljöpartiet delar denna oro. När allt fler integritetskränkande åtgärder införs i snabb takt riskerar gränserna för statens befogenheter gentemot enskilda att stegvis flyttas, utan att lagstiftaren fullt ut beaktar den samlade påverkan på enskildas personliga integritet. Särskilt allvarligt är detta när det gäller barn, vars rättigheter enligt barnkonventionen kräver ett starkare skydd än vad som gäller för vuxna.

Därtill kommer att mängden pågående lagstiftningsprojekt försvårar en tillfredsställande beredning. Utredare, remissinstanser och Lagrådet ges inte alltid rimliga förutsättningar att analysera hur olika reformer samverkar och vilka konsekvenser de sammantaget får för rättssäkerheten, enskilda och inte minst barns rättigheter.

Det är också tydligt att flera remissinstanser efterlyser en mer samlad analys av hur de föreslagna åtgärderna på det brottsbekämpande området påverkar barns psykiska hälsa, utveckling och möjligheter att få stöd och skydd. Rädda Barnen framhåller att nya eller utökade brottsbekämpande verktyg som riktas mot barn endast kan vara försvarbara om de också bidrar till att barn fångas upp och erbjuds stödinsatser. Miljöpartiet delar den uppfattningen. En politik som enbart stärker repressionen, utan att samtidigt stärka skyddet för barns rättigheter och möjligheterna till tidiga sociala insatser, riskerar att bli både rättsosäker och ineffektiv.

Utifrån ovan nämnda skäl, finns det enligt Miljöpartiets mening skäl för större återhållsamhet i lagstiftningen om tvångsmedel i väntan på en samlad översyn av hur de många reformerna på det brottsbekämpande området tillsammans påverkar enskildas personliga integritet och rättssäkerheten. Utökade befogenheter för staten måste alltid kunna tydligt motiveras och samtidigt avgränsas noggrant. Tvångsmedel mot barn får aldrig bli en generell lösning på problem som i grunden kräver förebyggande arbete, sociala insatser och långsiktigt stöd.

Miljöpartiet har vid upprepade tillfällen efterfrågat en bred och samlad översyn av hur hemliga tvångsmedel ska kunna användas, även övriga tvångsmedel kan behöva utvärderas i en sådan översyn. Enligt vår mening är regelverket idag så omfattande och komplicerat att det är svårt att få en uppfattning av vilket intrång den samlade lagstiftningen innebär för den personliga integriteten. En sådan översyn bör särskilt belysa hur barns rättigheter påverkas när flera reformer verkar samtidigt.

I sammanhanget kan det nämnas att regeringen har gett en utredare i uppdrag att “utvärdera tillämpningen av de utökade möjligheterna att använda hemliga tvångsmedel och kartlägga den nytta som dessa inneburit för brottsbekämpningen i stort”. I direktiven till utredningen konstaterar regeringen att regleringen är svåröverskådlig och komplex och att det därför kan finnas behov av att samla reglerna om hemliga och preventiva tvångsmedel i en lag. Uppdraget (dir. 2025:12) ska redovisas senast den 29 maj 2026.

Miljöpartiet välkomnar regeringens utvärdering. Samtidigt ifrågasätter vi om regeringens intention med uppdraget verkligen är att stärka integritetsperspektivet och rättssäkerheten i lagstiftningen. Samma utredning har nämligen fått i uppdrag att se över hur tillståndprocesserna kan förenklas och föreslå hur användningen av till exempel hemlig avlyssning och övervakning kan utökas. I utredningsdirektiven går det bland annat läsa att i “de rättsliga förutsättningarna för att använda hemliga och preventiva tvångsmedel måste positionerna flyttas fram ytterligare” och att utredningen bör överväga om “det går att uppnå en större flexibilitet i regleringen om hemliga och preventiva tvångsmedel så att tvångsmedlen kan användas när det framstår som motiverat”

För Miljöpartiet del framstår det som kontraproduktivt att en och samma utredning både ska utvärdera och utöka lagstiftningen. Vi ser en uppenbar risk att utvärderingsuppdraget hämmas från att föreslå hur lagstiftningen eventuellt bör begränsas. En utvärdering av tvångsmedelanvändningen måste ha fulla mandat att föreslå de regleringar som anses nödvändiga, den bör inte innehålla krav på att användningen av hemliga och preventiva tvångsmedel ska utökas om så inte bedöms som rimligt eller nödvändigt.

Ulrika Westerlund (MP)

Mats Berglund (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Camilla Hansén (MP)

Jan Riise (MP)